

БІОГРАФІСТИКА НА СТОРІНКАХ ПРЕСИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ: КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

BIOGRAPHY ON THE PAGES OF TERNOPIIL REGION PRINTED MEDIA: LOCAL ASPECT

В огляді проаналізовано публікації краєзнавчо-біографічної тематики в тернопільських газетах «Вільне життя плюс» та «Свобода» за 2000–2002 роки, виокремлено особливості їх функціонування, досліджено періодичність, підтеми та їх закономірності в регіональному медіадискурсі. Аналіз публікацій засвідчує, що краєзнавча тематика завжди була актуальною на сторінках місцевої преси, а біографічні матеріали є цінним джерелом для вивчення життя окремих людей, які залишили помітний слід в історії краю та України загалом.

Ключові слова: біографістика, краєзнавчий текст, преса, друковані видання, жанр, рубрика, наратив, журналістикознавство, медіадискурс.

Краєзнавчо-біографічна проблематика сьогодні активно артикулюється у медійному дискурсі, продовжується процес переосмислення краєзнавчого наративу та пошуку національної самобутності. Посилюється, таким чином, суспільна значущість цієї тематики у ЗМІ, а змалювання «героя» журналістом не просто як носія певних соціальних ролей та функцій, а й у тісному взаємозв'язку із суспільно-політичними, економічними та соціально-психологічними процесами залишається одним із засобів відродження історії і культури України в портретах її видатних діячів.

Проблема біографічної тематики в пресі досліджується в працях М. К. Василенка, В. Й. Здоровеги, Г. В. Лазутіної, Д. М. Прилюка, Г. С. Мельника. Серед сучасних журналістикознавців, які вивчали певний спектр краєзнавчо-біографічної проблематики на шпальтах української преси, варто згадати М. Романюка, М. Галушко, С. Костя, Л. Снісарчук, Л. Кічуру, І. Крупського, В. Савчук, Г. Рудого, Я. Верменич, Г. Бабійчук та інших. Однак *актуальним* залишається питання про функціонально-структурні та жанрові особливості текстів краєзнавчо-біографічного спрямування, які мають неабияке значення не тільки для лінгвістики, а й для журналістикознавства та міжкультурної комунікації. Ця проблематика недостатньо досліджена в журналістикознавстві; мало висвітлена в медійних наукових студіях і

біографістика. Публікації з біографічним контентом у пресі Тернопільщини до сьогодні не були об'єктом спеціального комплексного вивчення.

Метою цієї роботи, враховуючи багатоаспектність проблеми, є дослідження тематичного спектру та періодичності на сторінках тернопільських друкованих видань упродовж 2000–2002 рр. публікацій краєзнавчо-біографічного спрямування. На нашу думку, це найоптимальніший, з погляду репрезентативності, проміжок часу — три роки. Вибір нижньої хронологічної межі (2000 рік) зумовлений намаганням побачити та осмислити, як у новому тисячолітті розвивається/реалізовується біографічний жанр в аналізованій пресі (хоча біографістика не є новацією у руслі регіонального журналістикознавства). Для досягнення мети визначено таке коло завдань: виокремити масив краєзнавчо-біографічних публікацій у тернопільській пресі за досліджуваний період; охарактеризувати їх «героїв» та розглянути публікації такого змісту як одну з тематичних ніш регіональних ЗМІ; окреслити роль краєзнавчо-біографічних матеріалів у друкованих ЗМІ Тернопільщини як компонента історичної науки. *Предметом дослідження є специфіка* краєзнавчо-біографічної тематики у виданнях Тернопільщини.

Для досягнення мети використано такі загальнонаукові методи: історичний (формування історіографії за матеріалами науковців, що досліджують суміжні теми), аналіз та синтез (допомогли в дослідженні та в пошуку особливостей висвітлення краєзнавчо-біографічної тематики), контент-аналіз (об'єктивний, системний і кількісний опис наявного змістового краєзнавчо-біографічного матеріалу, а також зіставлення краєзнавчої інформації в різних виданнях (у нашому випадку – зіставлення двох газет як двох вербальних потоків), індукція та узагальнення дали змогу сформуванню висновки. Спеціальні методи: моніторинг (для формування вибірки матеріалів).

Як відомо, преса є сьогодні невід'ємним складником джерельної бази біографічних досліджень, оскільки у ній завжди постає реальна людина з різноманітним її організаторським та інтелектуальним здібностям і можливостям [4, с. 31]. Тому одним із важливих компонентів контенту преси є краєзнавчі матеріали біографічного характеру, присвячені відомим чи малознаним особистостям, які працювали і проявили себе в різних царинах суспільної діяльності. Загалом, газетні тексти про особу, друковані на шпальтах преси, стосуються біографістики – наукової дисципліни, що має своїм об'єктом видатну особу в її різноманітних зв'язках із суспільством та в єдності її індивідуального та суспільного [5, с. 141]. Тому важко не погодитися з думкою В. І. Попика стосовно того, що «у науковому плані питання про те,

яку конкретно роль відіграє біографічна інформація в науці та в суспільстві, в чому полягають механізми її функціонування та впливу, які тенденції у цій галузі спостерігаються, в яких оптимальних формах і для чого вона повинна накопичуватися, для кого і як розповсюджуватися, хто є її споживачем — в соціальному, освітньому, віковому, професійному зрізах, які історичні постаті цікавлять цільову і масову аудиторію, що вони шукають в їхніх біографіях і багато інших запитань залишаються на наш час все ще не тільки не вирішеними, а й недостатньо заявленими» [7, с. 8].

Для аналізу нами було обрано дві тернопільські газети: «Вільне життя плюс» та «Свобода», які мають передплатників у різних регіонах України і за кордоном, та висвітлюють переважно політичні, економічні, культурні, освітні події Тернопільщини та України [9]. Вони різноманітні за тематичною наповненістю, а їх матеріали дають можливість простежити важливі особливості краєзнавчого регіонального медіа дискурсу, що активізується в сучасному журналістикознавстві. Всього було проаналізовано 332 тексти згаданих газет за 2000–2002 рр.

Ключовим аспектом нашого дослідження є краєзнавчий текст біографічного спрямування. Це тип тексту, що містить інформацію про місцевість чи особистість будь-якої частини країни, регіону, області, району з точки зору історії, культури, природних особливостей і т. п. [3, с. 170]. Він характеризується яскравою регіональною самобутністю, що проявляється у творчих та професійних набутках «героїв», їхньому впливові на історичні, політичні, культурні та релігійні події як місцевого, так і загальноукраїнського чи світового значення [2, с. 101]. Газета ж, за визначенням французького репортера, екс-редактора газети «Le Monde» Ів Аньєса, розповідає про чоловіків і жінок, відкриває головного героя, невідомі сторінки його життя, дозволяє проникнути до його приватного простору [1, с. 314]. Тому краєзнавчо-біографічні матеріали, вміщені на сторінках тернопільської преси, доцільно буде схарактеризувати як цінне джерело для вивчення життя окремих людей, що залишили помітний слід в історії Тернопільщини та України загалом.

Щодо відбору постатей, що стали об'єктом аналізу, то їх об'єднує єдиний критерій — їх внесок в історію краю. Найчастіше такі матеріали в аналізованій тернопільській пресі публікують: газета «Вільне життя плюс» у рубриках — «Ювілеї», «Знані країни», «Славетні імена», «Нашого цвіту по всьому світу», «Спогад», «Рядок з біографії краю», газета «Свобода» — «Відроджуємо забуті імена», «Історія», «Славетні земляки», «Повертаючись до надрукованого», «Зірки далекі і близькі» тощо. Проблемно-тематичний аспект таких публікацій зумовлений прагненням журналістів наблизити читачів до пересічних

особистостей свого краю, тобто уможливити безпосередній діалог читача з носіями історико-краєзнавчого досвіду.

Варто наголосити, що за час існування газети «Вільне життя плюс» та «Свобода» надрукували немало краєзнавчо-біографічних матеріалів як про історичних діячів, культури, так і про вчених. У зв'язку з тим, що кількість представлених редакціями таких особистостей є значною, а публікації про них різноплановими, то обмежимося оглядом краєзнавчо-біографічних матеріалів найвідоміших та найбільш згадуваних із них. Серед публікацій виокремлюємо такі тематичні групи:

1. *Видатні уродженці та жителі краю.* Це матеріали, у яких подається інформація про життя і діяльність визначних місцевих діячів, знатних уродженців краю, а також тих осіб, чиє перебування або діяльність на Тернопільщині залишили помітний слід у її історії, вплинули на її розвиток, культуру. Для відбору «героїв» таких матеріалів критерієм слугує краєзнавчий аспект їх діяльності. Особливо це стосується всесвітньо відомих діячів, різнобічно обдарованих, які проявили себе в багатьох галузях науки, культури, громадського життя. З їх біографій відбираються лише значущі для певного краю епізоди, події, незалежно від того, яке місце вони посідали в їх власному житті (Хома В. Наш крайнин Лев Лотоцький : [Про укр. письменника та педагога, уродженця с. Тростянець Бережанського району]. *Вільне життя.* 2000. 29 лютого (рубрика «Рядок з біографії краю»); Ковальова О. Підволочиськ — батьківщина Германа Кестена. *Вільне життя.* 2000. 4 липня (рубрика «Нашого цвіту по всьому світу»); Медюх М. Інтелігент старої австрійської школи : [Про Т. Гулу — астронома, доктора наук, професора, уродженця с. Носів, що на Підгаєччині]. *Свобода.* 2001. 13 березня (рубрика «Забуте ім'я»); Сохацький Б. «Я вибрав до життя борбу і працю...» : [Про будителя національної самосвідомості галичан В. Барвінського]. *Свобода.* 2001. 25 вересня (рубрика «Славетні земляки»); Бандурка І. Родом з Оришківців : [Про братів Пилипчуків — професорів, діячів культури і науки, які проживають у м. Києві, зокрема про О. Пилипчука, ученого-зоолога]. *Вільне життя.* 2002. 5 жовтня (рубрика «Рядок з біографії краю»); Шептицька М. Треба поспішати творити добро : [Про уродженця с. Обич Шумського району В. І. Аніна, консультанта першого заступника міністра економіки, директора товариства «Промгаз». *Свобода.* 2002. 9 лютого (рубрика «Наші земляки»)).

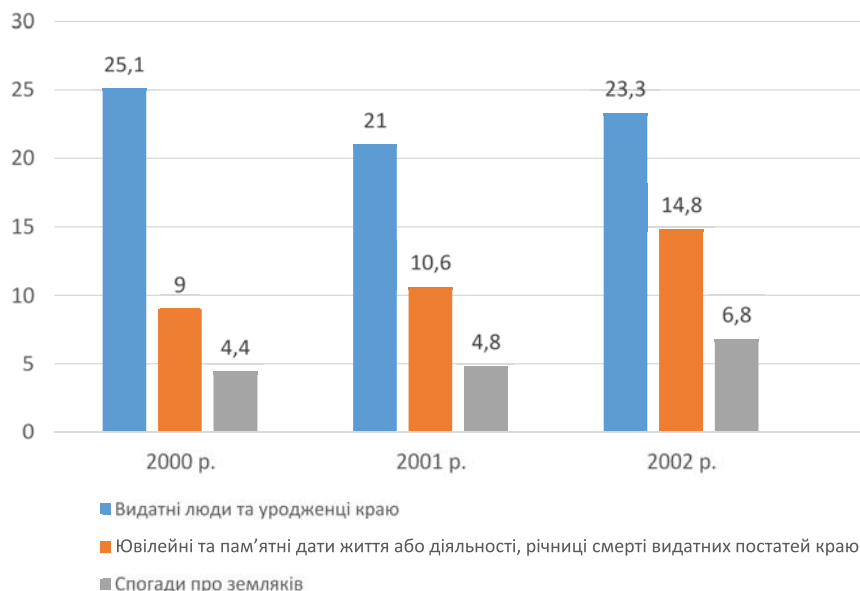
2. *Ювілейні та пам'ятні дати життя або діяльності, річниці смерті видатних постатей краю.* Такі матеріали в аналізованих виданнях складаються з фактографічних довідок про ювілеї видатних особистостей регіону, інформують про визначні річниці осіб сус-

пільно-політичного, наукового та культурно-мистецького життя краю. Вони мають на меті зберегти пам'ять про те, що лежало в першооснові кожної з культур, оскільки вони є не тільки ритмом часу, а й хронологічною пам'яттю людства, оскільки проблема увічнення пам'яті відомих людей була актуальною у різні часи. Ось деякі із них: Зозуляк Є. Мандрівочка пахне : [Красзнавцю, спелеологу, педагогу В. Радзівсьському — 70]. *Вільне життя*. 2000. 15 квітня (рубрика «Ювілеї»); Головин Б. Натура творча, дослідниця : [До 70-річчя від дня народження педагога, літературознавця, фольклориста В. Хоми]. *Вільне життя*. 2000. 1 лютого (рубрика «Ювілеї»); Медведик П. Будитель національної свідомості : Минуло 140 років від дня народження талановитого журналіста, перекладача і літературознавця Є. Олесницького. *Свобода*. 2000. 11 березня (рубрика «Славні імена»); Зозуляк Є. Щедра осінь письменника : [До 70-річчя від дня народження І. Гермаківського]. *Вільне життя*. 2001. 15 вересня (рубрика «Славні імена»); Січенко С. З роси і води вам, поете! : [З нагоди 65-ї річниці від дня народж. Б. Демкова]. *Свобода*. 2001. 4 серпня (рубрика «Ювілеї»); Зозуляк Є. І вчитель, і журналіст, і прозаїк : До 70-річчя письм. Петра Ковальчука. *Вільне життя*. 2001. 31 березня (рубрика «Незабутні»); Осінчук Р., Корицький Г. А в душі у нього жила Україна : До 100-річчя з дня народж. Р. Осінчука : [Про доктора медицини, громадського діяча із США, уродженця с. Голошинці Підволоч. району]. *Свобода*. 2002. 6 липня (рубрика «Славні імена»); Паньків Є., Матейко Р. Роду Калакурів немає перекладу : [До 65-річчя від дня народження академіка Я. Калакури, уродженця с. Рудники Підгаєцького району]. *Вільне життя*. 2002. 21 вересня (рубрика «Незабутні»).

3. *Спогади про земляків*. Мета таких публікацій — розповісти про особистість через спогади сучасників. Публікації такого плану є надзвичайно важливими, адже саме спогади, «попри їх суб'єктивність та емоційність, а можливо завдяки їм, дозволяють не тільки констатувати факт, а й зрозуміти, відчутти його значущість для сучасників» [8]. (Мердак І. Учителю : [Спогад про І. Русенка — славного сина України, лемка, який із 1945 р. проживав у с. Королівка Борщів. р-ну]. *Вільне життя*. 2000. 18 січня (рубрика «Спогад»); Тимошик М. Діяння, що дають міць нашій вірі : [Спогад про С. Ярмуся — доктора душпастирства, уродженця с. Лідихів Кременецького району, що проживає в Канаді]. *Вільне життя*. 2000. 23 травня (рубрика «Спогад»); Кусень Б., Залізний В., Ярема К. Недоспівана пісня Василя Подуфалого. *Вільне життя*. 2001. 26 травня (рубрика «Пам'ять»); Гевко Я. У праці, освяченій любов'ю і добротою. *Вільне життя*. 2002. 13 липня (рубрика «Світлій пам'яті Ігоря Герети»); Ліберний О. З каторги повернувся інвалідом : [Про колишнього учасника збройної бо-

ротьби ОУН – УПА за волю України І. Яруша з м. Тернополя]. *Свобода*. 2002. 18 квітня (рубрика «Пам'ять».)

Загальна кількість матеріалів за цими тематичними розділами в межах кожного року і загалом за три роки (2000–2002 рр.), а також їх відсоткове співвідношення показано у діаграмі 1.

Діагр. 1. Розподіл біографічно-краєзнавчих публікацій за тематичними рубриками

Слід також зазначити, що такі матеріали в аналізованій пресі дуже часто ілюстровані фото, архівними документами та матеріалами, які мають потужний інформаційний потенціал щодо цікавих сторінок життєписів уродженців Тернопільщини. Подібні публікації містять не тільки інформацію про діяльність особи в різних культурних та суспільно-громадських сферах, а й відомості про повсякденне життя: побут, родинні стосунки, емоційно-особистісні прояви. Проте варто зауважити, що не всі публікації такого типу містять рівнозначну за регіональною цінністю і новизною біографічну інформацію про згадувану постать, однак кожна з них містить унікальну інформацію про діяльність окремої особи. Структурно переважна більшість краєзнавчо-біографічних матеріалів складається з інформування про людину та її життєвий шлях. Оцінка діяльності особи є повною, на

відміну сучасним публікаціям такого плану, які коротшими, схематичними, написані в жанрі зарисовками чи традиційної біографічної довідки. Тому варто зауважити, що жанрова парадигма краєзнавчо-біографічних матеріалів в українській пресі за останні роки зазнає трансформацій. Показовим є відродження в друкованих виданнях інтересу до портретного нарису. Проте знайти повноцінний біографічний нарис на сторінках сучасної української преси досить важко. Це насамперед стосується регіональних ЗМІ. «Біографічний нарис, який займав на газетних шпальтах значне місце в 1960–1990 рр., зараз стає рідкістю. Це багато в чому пов'язано з орієнтацією більшості видань на максимальну оперативність та інформативність, на звернення до інформаційних і аналітичних жанрів...» [10, с. 163]. Причину поступового зникнення біографічних матеріалів зі шпальт друкованої преси дослідник Л. Кройчик вбачає у тому, що такі матеріали були занадто «лакофарбованими»: «герої не те, щоб були вигаданими, але їм, реальним людям, надавались такі риси, яких у масовій свідомості не існувало» [6, с. 152], однак його жанрово-видові форми все-таки наявні у пресі.

Отже, матеріали з краєзнавчої біографістики, представлені на сторінках газет «Вільне життя плюс» та «Свобода», дають змогу зберегти пам'ять про багатьох знаних у свій час осіб, інформація про яких, часто через ідеологічні міркування, «загубилася» в минулому, а також істотно доповнити новими даними біографії відомих українських діячів. Цінність таких матеріалів на шпальтах газет полягає в тому, що в них, окрім біографічних відомостей, міститься ще і судження та оцінка сучасників про життя та діяльність конкретної особи в контексті епохи. Характерною особливістю таких публікацій є зображення осіб, які в основному маловідомі широкому загалу читачів, але знайомі регіональній аудиторії. Деякі з таких газетних публікацій можуть слугувати чи не єдиним повноцінним джерелом щодо біографії окремої особистості, оскільки концентрують максимальний інформаційний потенціал про життя та професійну діяльність людей, які зробили помітний внесок у розвиток регіону або принесли славу краю, навіть живучи за його межами чи зараз діють і відомі своїми видатними справами в різних сферах суспільного життя — політичній, мистецькій, економічній, освітній. І тому кожне місто, містечко, селище, село має передусім шанувати своїх земляків та визначних діячів, чий долі пов'язані з краєм у той чи інший спосіб. А ретроспективний аналіз краєзнавчо-біографічних матеріалів у періодичних виданнях, насамперед місцевих, за певний хронологічний період, і надалі має посідати чільне місце у дослідженнях регіонального журналістикознавства.

1. *Аньєс І.* Підручник із журналістики : Пишемо для газет [Текст] / Ів Аньєс. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. – 544 с.
2. *Бігусяк М. В.* Біобібліографістика Прикарпаття як регіональна складова Українського Біографічного Словника [Текст] / М. В. Бігусяк, О. Б. Гуцуляк. // Карпатські бібліотечно-краєзнавчі студії : збірник праць. – 2015. – № 1. – С. 101–105.
3. *Дука О. Г.* Дискурс исторической науки и дискурс идентичности [Текст] / О. Г. Дука. // Дискурс Пи : научно-практический альманах. – 2005. – № 5. – С. 170–172.
4. *Курилишин К.* Біобібліографічні матеріали на сторінках часопису «Галичанин» [Текст] / Костянтин Курилишин // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 2. – С. 30–35.
5. *Онопрієнко В. І.* Чишко В. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. – К., 1996. – 240 с. [Текст] / В. І. Онопрієнко // Український історичний журнал. – 1998. – № 5. – С. 141–142. – Рец. на кн.
6. Основы творческой деятельности журналиста [Текст] / ред.-сост. С. Г. Корконосенко. – СПб. : Знание ; СПбИВЭСЭП, 2000. – 272 с.
7. *Попик В. І.* Світоглядні засади розвитку української біографістики та формування національних ресурсів біографічної інформації XXI століття [Текст] / В. І. Попик. // Українська біографістика : зб. наук. пр. – 2008. – № 4. – С. 8–40.
8. *Реєнт О. П.* Історія України XIX — початку XX ст.: методологічний зріз і тематичні напрями наукового пошуку [Текст] / О. П. Реєнт // Український історичний журнал. – 2007. – № 6. – С. 218–232.
9. Тернопільські журналісти: Вільне життя плюс [Електронний ресурс] // Погляд. – 22.02.2013. – Режим доступу: <https://poglyad.te.ua/podii/ternopilski-zhurnalisty-vilne-zhyttya-plyus.html>. – Назва з екрана.
10. *Хомяков В. И.* Художественно-публицистические жанры печатных СМИ: история и современность [Текст] : учебное пособие / В. И. Хомяков. – Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2007. – 305 с.

*Ольга Олексіївна ПЕЛЕШОК,
аспірант кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна)*

*Olga PELESHOK,
PhD Student, Department of Journalism,
Volodymyr Hnatiuk Ternopil
National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine)*

Стаття надійшла 20.08.2019 р.